

Stratejik Derinlik – Türkiye'nin uluslararası duruşu - Türkiye'nin yeni bir dış politikası var mı?

Semih İdiz

onumuzun başlığına bakacak olursak, öyle anlaşılıyor ki Sayın Davutoğlu çağrışimli bir konu bu çünkü “stratejik derinlik” kavramı Ahmet Davutoğlu'nun icat ettiği bir kavramdır.

Ben özellikle son 1 yıl içinde yaşananlar çerçevesinde bu stratejik derinlik kavramını biraz açmaya çalışacağım. Kendi açımdan nesnel olarak baktığımda ben açıkçası son 1 yıl, 2 yıl zarfında Türkiye'nin dış politikasında fazla bir “stratejik derinlik” göremiyorum, daha çok bir “stratejik kafa karışıklığı” görüyorum.

Türkiye'nin geleneksel dış politika yaklaşımı her zaman - Dışışleri

Stratejik Derinlik – Türkiye'nin uluslararası duruşu - Türkiye'nin yeni bir dış politikası var mı?

Bakanlığımızın çok sevdiği 2 ifadeyle - “ihtiyat” ve “itidal” üzerine kuruluydu ve bu da bir anlamda, amiyane ifadesiyle, “ne suya ne sabuna dokunma” politikasıydı.

Dünyada çok önemli bir şey olur. Her ülkenin bir açıklama yaptığını görürsünüz fakat Türkiye'nin açıklamasına bakarsanız, her zaman en son yapılan açıklamadır. Herkes açıklamasını yaptıktan sonra orta yolu bulan bir açıklama olur bu. Tabii ben bunu eleştirel anlamda söylemiyorum, çünkü Türkiye'nin coğrafi konumu çok özel ve daha başka ülkelerde görülmeyen bir konumdur.

Dünyayı ilgilendiren bütün temel sorunlara baktığımızda, coğrafi olarak Türkiye'yi bunların odağında görüyoruz. Geçen yaz Washington'daydım. Tam da o sırada Gürcistan krizi patlak verdi. Orada konuştuğum konferanstan sonra bir beyefendi geldi yanıma ve hayretle “Yani Gürcistan da mı sizin sınırınızda?” dedi. Hani, böyle “bütün dünya mı sizin sınırınızda?” der gibi.

“Eh öyle maalesef” dedim. İran diyorsunuz bizim sınırımızda, Irak diyorsunuz sınırımızda, Suriye diyorsunuz sınırımızda, işte Ermenistan, Azerbaycan diyorsunuz sınırımızda, Gürcistan da öyle. Öyle bir coğrafyamız var. Tabii bu kendimizin seçtiği bir durum da değil.

Bu nedenle bu “ihtiyat ve itidal politikasının” bir evveliyatı var. Bunun zorunluluktan kaynaklanan bir durum olduğu aşikâr. Şimdi gördüğüm “stratejik kafa karışıklığı” politikasını da bu çerçevede değerlendirmeye çalışacağım.

Son seçimlerde güçlü bir yönerge alan hükümet dünyaya daha atak

olduğunu göstermek istiyor olabilir. Bu da gayet normaldir. Ancak 3 temel örneği alacak olursak, buradaki “kafa karışıklığı” dediğim hadise kanımca çok daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Bunlardan ilki, İsrail’in Gazze’ye karşı operasyonu çerçevesinde Türkiye’nin takındığı tutumdur. Oradaki görüntülerin, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de infial yaratması gayet doğaldı. Sayın başbakanımızın bir insan olarak bu hissiyatı şu veya bu şekilde yansıtması da bence doğaldı. Ama bu hissiyatı Türkiye’nin dış politikasını etkileyecek boyutlara çıkarması tartışmalıdır bence. Zaten bunun getireceği sonuçların pek de hesaplanmadığı ortaya çıktı bilahare.

Bunun uç noktası, patlak verme noktası Davos’taki hadiseydi. Davos’ta olanları biliyoruz. Bundan dolayı Sayın Başbakan ve partisi hem Türkiye içerisinde, hem de Türkiye dışında, fakat daha çok Ortadoğu’nun sokaklarında, çok büyük popülarite sağladı. Bunu da biliyoruz. Hatta “yeni bir Abdel Gamel Naser’in ortaya çıktığına” dair birtakım söylemler de oldu.

Fakat buradaki nüanslar nedense kaçırıldı. Başbakan Erdoğan bu laftan adeta birkaç saat içinde geri adım atma sürecini başlattı. “Ben Cumhurbaşkanı Peres’e değil moderatöre kızdım” dedi.

Diplomasimiz de anında “damage control” denen hadiseye girdi ve zararın azaltılması için çaba gösterdi. Stratejik çıkarları Türkiye ile iyi ilişkileri gerektiren İsrail de, olanların abartılmaması, büyütülmemesi gerektiğine inanarak hemen devreye girdi.

Bu olaydan, tahmin ediyorum 10 gün kadar sonra da, Dışişleri Bakanı

Stratejik Derinlik – Türkiye'nin uluslararası duruşu - Türkiye'nin yeni bir dış politikası var mı?

Babacan ile o zamanki İsrail Dışişleri Bakanı Livni Brüksel'de bir "stratejik ilişkilerin teyidi" açıklaması yaptılar. Fakat işler bu noktaya gelecektiyseniz Erdoğan niçin böyle bir çıkışa gerek duydu, işte bu bir merak konusudur.

O sırada, Türkiye'nin çok övündüğü İsrail-Suriye sürecindeki rolü vardı. Bu rol hesaba katılmadan yapılan bu fevri çıkış, oradaki rolü de bir anlamda buharlaştırdı. Gerçi denebilir ki İsrail'in Gazze'ye girme-siyle o iş zaten bitmişti. Fakat o iş aslında bitmedi.

Bugün dahi o iş çerçevesinde birtakım arayışlar var. Bunu İsrail'den, ama daha çok Suriye'den yapılan açıklamalardan görüyoruz.

Fakat İsrail'den yapılan açıklamalar, "Türkiye artık bundan sonra böyle rolleri oynayamaz çünkü tarafını fazlasıyla belli etti" çağrışımlı ifadeler içeriyor. Bu arada Suriye Devlet Başkanı Beşir el Esat da Guardian'a verdiği bir demeçte "bu bölgenin tek arabulucusu vardır. O da Amerika'dır." dedi

Özetle Türkiye'nin oynadığı bu önemli rol, taraflara "eşit mesafe" yaklaşımından uzaklaştığı için bir anlamda ortadan kalkmış oldu diyebiliriz. İlerde Türkiye'ye belki belli ölçülerde ihtiyaç duyulabilir, ama bence görülen gidişat buna işaret etmiyor.

Tabi burada özellikle Batıda kafa karıştıran bir başka şey daha vardı. Gazze'deki hadiseye karşı Erdoğan tarafından gösterilen reaksiyon gerçekten hümanist ve insani bir reaksiyon, yani normal olarak herkeste olacak olan bir reaksiyon muydu, yoksa din bazlı bir dayanışma mı söz konusu olan?

O sırada Darfur'da da bir trajedi yaşanıyordu ama hükümet, o traje-

dinin sebebi sayılan kişiyi hiç kınamadı, aksine burada 2 kere devlet törenleriyle ağırladı. Oysa “insani güdüler” samimi ise bir bütünlük gerektiriyor diye düşünüyoruz.

Özetle, seçici olunacaksa o zaman birtakım soru işaretleri gündeme geliyor. Onun için Erdoğan’ın “stratejik derinliği” pek olmayan çıkış Türkiye konusunda kafa karıştırdı. Dışişleri bakanlığının işini de zorlaştırdı.

Ondan sonra ne oldu? Daha birkaç gün önce gördük. Sayın Başbakanımız “İsrail ile ilişki iyidir. Buna karşı çıkanlar faşizandır?” diye, kafa karışıklığını iyice derinleştirecek bir yaklaşım benimsedi.

Burada ele almak istediğim ikinci örnek, NATO Genel Sekreterinin seçiminde yaşanan karışıklıktır. Ben de bunu yazdığım için açıkça söyleyebilirim ki Anders Fogh Rasmussen’in Genel Sekreterliği hakikaten benim açıdan da olumsuz bir şeydi.

Neden? Çünkü karikatür krizi sırasında dünya gerçeklerini kavrayan bir yaklaşım sergilemedi. Onun için pragmatik nedenlerden dolayı ben hala bugün Rasmussen’in yararlı olup olmayacağını sorguluyorum. Zira NATO’nun bundan sonraki misyonu belli ki Afganistan, Pakistan gibi ülkelerde olacak.

Avrupa’da veya Afrika’da olmayacak. Aksine yoğun bir İslam ortamında olacak. Yani birkaç yıl önce Rasmussen’in maketlerinin bundan birkaç yıl önce yakıldığı ülkelerde olacak. Onun için bunun rasyonel bir seçim olup olmadığını ben de sorgulamıştım.

Fakat benim Ankara’dan anladığım şeydu: NATO içinde Rasmussen’den yana ağırlıklı bir eğilim ortaya çıkarsa, o zaman

Stratejik Derinlik – Türkiye'nin uluslararası duruşu - Türkiye'nin yeni bir dış politikası var mı?

Türkiye buna itiraz etmeyecekti, çünkü bir noktadan sonra, bir çizgiden sonra bu itirazı sürdürmek olumsuzluğa yol açacaktı.

Burada şaşırtıcı olan şey Ankara'nın bu minvalde seyretmesine rağmen ve Cumhurbaşkanı Gül'ün, Rasmussen'in seçiminden birkaç gün önce NATO'da "bizim şahıslarla ilgimiz yok, kendisi Avrupa'nın önemli bir devlet adamıdır" demesine rağmen, Erdoğan'ın son dakikaya kadar bunu bir onur meselesine çevirmesidir. Üstelik bunu yaparken de "İslam dünyasından mesajlar alıyorum, o minvalde hareket ediyorum" şeklinde açıklamalarda bulunmasıdır.

Erdoğan sonunda hiç bir şey başaramadığı gibi, Avrupa'da Türkiye'ye karşı bir bloğun oluşmasına neden oldu. Rasmussen konusunda öne sürdüğümüz rasyonel argümanları kabul edenler dahi, birdenbire "Bu bir takım oyunudur, Türkiye bunu yapamaz" diye Rasmussen'in etrafında kenetlendiler.

Bu arada "Türkiye dini NATO'ya mı taşıyor?" soruları ortaya çıktı. Davos olayında da görüldüğü gibi, Erdoğan, "Türkiye acaba İslami güdülerin sözcüsü ve temsilcisi mi olmaya başladı" şeklinde sorulara da neden oldu. Bu sorular halen sorulmaya devam ediyor. Stratejik derinliği olmayan karmaşa böylece devam ediyor.

Üçüncü örnek olarak üzerinde durmak istediğim şey ise Türkiye'yi çok daha yakından ilgilendiren bir meseledir. O da Türkiye ile Ermenistan ile arasındaki açılımdır. Artık biliyoruz ki bu açılım son birkaç ay içinde ortaya çıkan bir şey değildi. Nitekim eski Dışişleri Bakanı Babacan da, zaman zaman övgüyle, "Biz 1.5 yıldır sürdürüyoruz bu süreci" açıklamasında bulundu.

Özetle burada diplomatların nerdeyse 2 yıldır üzerinde çalıştıkları, çeşitli platformlarda fakat hassasiyetlere binaen biraz da arka planda yürüttükleri bir süreç vardı. Ancak, süreci olgunlaştırma noktasına tam geldiğinde, Azerbaycan'dan gelen birtakım kızgın açıklamalarla Başbakan Erdoğan hemen "Ermeniler Karabağ'dan geri çekilmezse bu süreç yürümez" türünden açıklamalarda bulundu.

Şimdi siz böyle bir şartı koyduğunuz zaman, "bu sürece niçin girdiniz?" sorusu geliyor akla. Çünkü tüm dünya biliyor ki Karabağ sorunu bugün veya yarın çözülmeyecek ve muhtemelen daha uzun yıllar devam edecek çünkü taraflar çok sağlam bir şekilde kendi pozisyonlarına angaje durumdalar.

Mademki böyle bir önkoşul koyacaktınız, o zaman Avrupa'da, Amerika'da, Ermenistan'da ve Türkiye'de bu büyük beklentilere yolu açan bir sürece niçin girdiniz? Azerbaycan faktörünü hiç mi düşünmediniz?

"Azerbaycan'ı her aşamada bilgilendiriyoruz" diyordunuz başından beri. Ne anlamda "enforme" ettiniz ki New York Times'da veya Wallstreet Journal'da çıkan "sınır kapısı 16 Şubat'ta açılacak" türünden son derece spekülatif bir haber bile Azerbaycan'ın size güvenmeyip ortaya çıkmasına neden oldu? Yoksa bu işe, "biz Azerbaycan'ı nasıl olsa idare ederiz, önemli değil" gibi bir yaklaşımla mı girdiniz?

Belli ki burada herhangi bir "stratejik derinlik" yoktu. Birtakım yüzeysel varsayımlar vardı ve o varsayımlar fena halde ters tepti. Türkiye sonunda bu konuda da ciddi şekilde geri adım atmak zorunda kaldı.

Buna mukabil bütün Batıda beklenti yaratıldı. Önümüzdeki aylarda

Stratejik Derinlik – Türkiye'nin uluslararası duruşu - Türkiye'nin yeni bir dış politikası var mı?

çok daha net görülecek. “Karabağ süreciyle Türk-Ermenistan uzlaşma süreci ayrıdır” söylemi hem Avrupa’da, hem de Amerika’da oturmaya başladı.

Özetle bu sefer de baskıyı Batıdan görmeye ve onunla uğraşmaya başlayacaksınız. Diplomatik enerjiniz de bunu savmaya dönük olacak. Bu da çok “proaktif” bir ortam sayılamaz. Özetle, “stratejik derinliği” olan veya Sayın Davutoğlu’nun dediği gibi “lider ülke” olmanın gereği olan “proaktiviteyi” burada da devreye sokamayacaksınız.

Şimdi Sayın Davutoğlu’nun stratejik derinliğine bakalım. Benim gördüğüm kadarıyla bu bir temenniden ibaret. Hepimiz isteriz. Bugünkü Milliyet’teki yazımda da yazdığım gibi, Türkiye’nin dünyada saygın olan, sözü dinlenen ve sorunları çözebilen bir ülke olmasını kim istemez.

Fakat bunun için Türkiye’nin çok daha istikrarlı, daha tutarlı bir yaklaşım sergileyebilmesi lazım. Evet, Davos’taki yaklaşım belki doğru değildi ama arkası getirilebilmeliydi. Evet, belki Rasmussen olayı kafa karıştırdı ama Türkiye özellikle devlet katında mantıklı argümanların daha forslu ve mantıklı bir şekilde ortaya koymalıydı argümanlarını.

Rasmussen’in olası adaylığı aylar öncesinden belliydi. Türkiye bu açıdan maalesef uyudu ve son dakikada uyandı. Biz 1952’den beri NATO’nun önemli bir üyesiyiz. Bugün Afganistan dendi mi Türkiye deniyor, Kosova dendi mi Türkiye deniyor, Lübnan dendi mi Türkiye deniyor.

Ancak biz çok daha az katkıda bulunan ülkeler tarafından “NATO’yu

engelleyen” bir faktör olarak ortaya çıktık. Ben açıkçası burada bir “stratejik derinlik” görmekte zorlanıyorum.

Fakat Türkiye’nin esas “stratejik derinlik” boyutu, Sayın Öger’in de işaret ettiği gibi, AB boyutudur. Bu sadece bizim 1963’te imzaladığımız bir anlaşma, ondan sonra 80’li yıllarda ikinci kez başvurduğumuz bir hadise, ondan sonra büyük mücadelelerle AB Konseyinin onayıyla başlattığımız bir süreç değil.

Bu bir “oryantasyon” sürecidir. Bu Türkiye’deki genel modernleşme, çağdaşlaşma sürecinin temelidir. Bu bir müktesebat meselesidir. Siz burada bir müktesebatı kabul ediyorsunuz ve standartlarınızı yükseltiyorsunuz.

Şu aşamadan elbette ki kamuoyunda Avrupa’dan gelen negatif sinyallerden dolayı Avrupa’ya dönük herhangi bir inanç yok. Avrupa’dan gelen bu sinyaller hakkında söylenmesi gerekeni de Sayın Öger söyledi. Ona ekleyecek bir şey yok.

Ancak hükümetin konuyu çok daha ciddi bir şekilde değerlendirmesi gerekiyor. Avrupa Birliği projesinin Türkiye’ye neden gerekli olduğunu kavrayarak, buna tekrar asılması gerekiyor. Oysa bunu yaptığını görmüyoruz. Sadece söylem bazında yürüyen bir şey görüyoruz.

Ancak, Türkiye’nin stratejik derinliği Avrupa Birliği perspektifini fiili anlamda ve bir söylemin ötesinde içermeyecekse, o zaman bu stratejik derinliği biz nerede arayacağız? Amerika’da mı arayacağız acaba?

Sayın Davutoğlu’nun, Obama’nın iktidara gelmesinden birkaç hafta sonra hemen Amerika’ya gidip, ardından “Türk-Amerikan ilişkileri bugüne kadar görülmemiş düzeyde iyi olacaktır” şeklindeki açıklama-

Stratejik Derinlik – Türkiye'nin uluslararası duruşu - Türkiye'nin yeni bir dış politikası var mı?

malarda bulunması acaba buna mı işaret ediyor?

Olabilir, belki biz şimdi rotamızı tekrar o istikamete çevireceğiz, çünkü oradan gelen baskılar demokrasi, insan hakları için yapılan baskılar değil, Amerika için bunlar şu anda ikinci planda olan şeyler. Şu anda istenen ise daha çok, Türkiye'nin kendi bölgesinde güçlü bir ülke olmasıdır.

Bu Türkiye'nin şimdi yöneleceği stratejik derinlik ise, yani eski Doğu-Batı eksenindeki konumuna, yani bir tür "sınır karakolu" konumuna dönecekse bu ABD için yeterli olabilir. Bu mu Türkiye için istenilen stratejik derinlik? O zaman Türkiye'nin içindeki demokratikleşme süreci ne olacak? Modernleşme süreci ne olacak? Bunun gibi birçok soru geliyor akla.

Sayın Davutoğlu'nun Türkiye'nin stratejik derinliği üzerine yazdığı kitap aslında akademik olarak başarılıdır ve okunması gerekir. Fakat öyle zannediyorum ki Davutoğlu oturduğu koltukta dünyanın gerçeklerini çok daha iyi anlayacaktır. Akademik olan bir ideal perspektif ile reel politikanın ortaya attığı acı gerçeklerin her zaman uyuşmadığını görecektir.

Buna rağmen Davutoğlu'nun iyi bir bakan olacağını düşünüyorum. Arabayı sağa sola çarpmayacaktır. Maceraperest birisi olacağını da zannetmiyorum. Yani "ihtiyat" ve "itidal" çerçevesinde hareket etmeye gayret gösterecektir.

Türkiye'nin son dönemde girdiği maceraların hepsi zaten başarısızlıkla sonuçlandı. Kendisi bunları da dikkate alacaktır. Buna karşın yanıtlaması gereken çok sayıda soru da var ki. Bunu yapmaya bir an evvel başlamasının Türkiye'nin yararına olacağını düşünüyorum.